

Szűk Balázs

Ötvenhat (A) lyukas zászló nélkül

Interjú Kovács Klaudia filmrendezővel

Az egri születésű, Kosztolányit, Adyt „szerető alázattal” olvasó Kovács Klaudia színész-előadóművész, rendező, producer, író 9 év után, 2007 novemberében az Amerikai Filmintézet Mérföldkő Szelekciójában debütált *A lyukas zászló (Torn from the Flag)* című Sony 900 HD kamerával forgatott, első egész estés dokumentumfilmjével. A Hollywood Reporter szerint a film „a magyar felkelés eddig legalaposabb, hajszálpontos krónikája.” Más mértékadó szakmai értékelés is a legismertebb magyar dokumentumfilmnek tartja, a világ legsikeresebb 1956-os témájú filmjeként, beleértve az összes elkészült játékfilmet is. Erőteltjes, új szempont az is, hogy a film hangsúlyosan vizsgálja az USA szerepét, felelősségét a *forradalom és szabadságharc* alakulásban. A filmben megszólaló Habsburg Ottó világosan látta, hogy „A hidegháború döntő ütközete itt játszódott le Magyarországon.” Négy éve folyik Magyarországon az az érthetetlen, a nagypolitika és egy szűk szakmai elit által gerjesztett lejáratás és még inkább elhallgatás, amely mind a mai napig lehetetlenné tette a négy kontinenst bejárta, 20 fesztiválra meghívott, nyolcszor díjazott, 2009-ben a „Legjobb Dokumentumfilm” Oscarjáért versengő film magyarországi hivatalos premierjét és forgalmazását, a nemzeti érzésű nagyközönség és a történelmi amnéziára ítélt ifjúság előtt való bemutatását.

– *Elvileg a tiltás használ egy szellemi terméknek: növeli művészi és marketingértékét, bővíti közönségét, szélesíti kontextusát. Bacsó Péter A tanú című filmjével is így jártunk: kérdéses esztétikai értékeit a mai napig elfedi kikezdehetetlen mítosza. De elérkezhetünk ahhoz a ponthoz, amikor a kényszerű megvárakoztatás valami nem tisztázott bűnösség vagy lelkiismereti fék következtében kioltja az érdeklődést, létrehozva a felejtés kollektív homályzónáját? Mi történhetett A lyukas zászlóval?*

– Nem mennek el olyan messzire, hogy „nem tisztázott bűnösség vagy lelkiismereti fék” esete forogna fenn – kinek a részéről? Inkább a patópálos „Ej, ráérünk arra még!” mentalitás, valamint a letűnt rendszer kövület-bürokratáinak különböző posztokon való jelenléte az akadály, akiknek nyilván nem érdekük, hogy ’56-ról világos, tiszta, korrekt képet kapjon a nagyvilág és a mai magyar fiatalság. Vétkesek ebben a Los Angeles-i magyar konzulátus jelenlegi diplomatái is azáltal, hogy sokkal kevésbé eredményes filmeket szponzoráltak, több általuk rendezett filmfesztiválon – mintegy szándékosan kicsinyítve ’56 és a film nagyságát.

– *Ön elsősorban a világot minden magyarjához, a fiatalok médianyelvén kívánt*

szólni a katalizátor-forradalom által átformált világról. Ezért is izgalmas a konfrontáló szerkezet: az egymással szembeforduló nemzetközi politikai rivalizálás (1945–91) és az egyenrangú emlékezők tiszta és alázatos vallomásainak egymást váltó szólamai. Játékfilmes elem izgalmas szála is segíti a nézőt a rekonstrukcióban. Kérem, beszéljen egy kicsit részletesebben erről, hiszen csak egy internet-előzetes töredék dramaturgiájában ismerjük alkotását.

– A történelem során számtalan dráma játszódott már le, amikor az emberek megmérettettek – akár az életük árán is. Vértanúk, áldozatok milliói igazolják: van, amikor állást kell foglalnunk. A film készítése során tudatosan törekedtem arra, hogy egy-egy politikai vagy katonai döntés, illetve cselekmény ábrázolásának részeseként láttassam a résztvevők indítékait, mentális világuk természetét, melyből esetleg történelmi jelentőségű döntés fakadt. Példának említeném Hruscsov agóniáját a magyarországi bevonulással kapcsolatban.

– *Érdekes a mű műfaji komplexitása: szociálpolitikai, történelmi dokumentumthriller. Egy másik definíció szerint: „ávós filmnoir”. Nem zavaró ez a széles skálájú megnevezés?*

– A film elsősorban történelmi dokumentumfilm, amely egyéni életeken és érzésvilágokon keresztül is tükrözi a történelmi eseményeket roppant érdekesítő és dinamikus módon. Ezért Amerika egyik vezető kritikusa dokumentumfilmthrillernek nevezte. A régi dokumentumiskola vontatott tempójához viszonyítva, ezt a műfaji megnevezést feltétlenül elismerésnek tekintem.

– *A film három operatőr összehangolt munkája: Zsigmond Vilmosé, Kovács Lászlóé, valamint Honti Zoltáné. Milyen volt a közöttük lévő munkamegosztás? Milyen koncepcióra épült a film érdekes, feszes tempójú látványvilága?*

– Tudatosan törekedtünk a képek drámaiságára és intenzitására: a 90 órás muszterben 50 interjút vettünk fel; a válogatásnál nem annyira az érdekes történet (hiszen nagyon sok hasonló jellegű volt), hanem az előadásmód, a lebilincselő aspektus számított. Kovács László rendkívüli tehetségének, szaktudásának és bátorságának köszönhetjük a világítás nivósságát. Honti Zoltánnak pedig a munkamorálja és szívóssága érdemel elismerést, aki Kovács Lászlót helyettesítette, amikor „Lacink” egészségi állapota miatt nem tudott a forgatáson jelen lenni.

– *Milyen álló- és mozgóképes archív anyagokat applikált a portré és helyszíneképek közé? Tudomásom szerint bekerültek ebbe az interaktív filmszövegbe a filmfőiskolás Zsigmond Vilmos és Kovács László Budapesten forgatott, rejtett kamerás felvételei, amelyeket a határon csempészték ki, életüket kockáztatásával. De a felvételek közt láthatjuk Mikó József áldokumentumos, Molotov-koktélos utcai snittjét, amit a CBS saját, eredeti mozgóképeihez utólag vetetett fel Kaliforniában.*

– Megtiszteltetés volt, hogy felhasználhattuk Mikó József, Zsigmond Vilmos és Kovács László '56-os archív felvételeit. A legnagyobb mennyiségű anyagot az

Amerikai Nemzeti Archívumtól kaptuk, amelyek többsége közkinccs, azaz bárki ingyen használhatja. Ugyanezekért a felvételekért a Magyar Nemzeti Múzeum nem áttalott volna – még nemzetközi viszonylatban is – elképesztően borsos árat számolni. Később ugyan kellett tőlük anyagot vásárolnunk, de aláírtak velünk egy titoktartási szerződést, tehát nem hozhatjuk nyilvánosságra, mennyit kaptak tőlünk – úgy látszik, kellemetlen nekik... Segítségünkre volt még az Orosz Nemzeti Archívum és több kisebb amerikai archívum is. Sőt amerikai családok, egyházak, alapítványok asztalfiókjából, szekrényeikből, pincéből kerültek elő önzetlenül eddig sohasem látott fotók. Egyébként egy perc archív anyag \$6000 (hatezer) dollárba (!) is kerülhet, a mi filmünkben pedig kb. 55 percnyi archív felvétel van.

– *A lyukas zászlót eddig két fórumon lehetett látni: Magyarországon először 2009. július 25-én Egerben vetítették, a III. Slow Filmfesztivál nyitófilmjeként, nagyközönség előtt (két fesztiváldíjjal és egy kristályvázával „megrakodva” távozott a film) és Budapesten az Uránia Nemzeti Filmszínházban (2009. május), szűk szakmai körnek (döntéshozók, forgalmazók) vetítve, korrekt kritikai visszhang nélkül, a helyszíni-informális, egyöntetűen kiváló minősítés ellenére. 2010-ben a 41. Magyar Filmszemle nem vállalt felelősséget a kópia épségéért s az esetleges kalóz másolatok kiszivárgásáért. Az egri és a budapesti Uránia mozik mégis megtették, igazodva a nemzetközi előírásokhoz! Hogyan emlékszik ezekre az eseményekre?*

– Hirtelen jött az egri meghívás, és segített az, hogy a Slow Filmfesztivál hivatalos nyelve az angol volt, tehát nem volt szükség profi magyar feliratozású kópiára. Fantasztikus siker volt: a nyár kellős közepén, egy vidéki városban telt házzal ment egy '56-os dokumentumfilm! Olyannyira telt házzal, hogy az előtérben is ültek-álltak emberek, és másnap a vetítést meg kellett ismételni a nyelvi kihívásoktól függetlenül! Mind a két vetítés végén állva tapsolt a közönség, akik között voltak külföldiek is, többek között ausztrálok, új-zélandiak és németek. Csodálatos volt, végtelenül megható, mert lehetett érezni, hogy a szívekben '56 szelleme lüktetett. Egerbe ott és akkor nemcsak hazamentem, hanem hazaérkeztem. Az urániás szakmai vetítés 180 fokos fordulat volt. Magyar forgalmazókat és politikai döntéshozókat hívtunk meg (kb. 150-et), hogy megmutassuk nekik a magyar dokumentumfilm-gyártás eddigi legsikeresebb filmjét. Kb. 15-en jöttek el, ebből 5 családtag és barát volt. Mindenkinék nagyon tetszett, páran ígértek fűt-fát, aztán síri csend...

– *A filmterv majd az elkészült film 13 éve való „elfektetése,” befektetése; a Los Angeles-i és chicagói konzulátusokról való kitiltása jogi értelemben nonszensz, mert többszörösen kimeríti a „hátrányos megkülönböztetés tiltása” /70/a §(1)-(3)/ és az „egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség” (2003. évi CXXV.) törvényi passzusainak megsértését. Lehet-e nemzetközi bírósághoz fordulni ez ügyben?*

– Az illetékes magyar tisztségviselők hozzáállásától függ, milyen jogi szintre

kerül a film ügye. Teljesen érzéketlennek tűnnek a film magyarországi helyzetével kapcsolatban, holott pontosan a nemzetet előre mozdító döntések meghozataláért kapják a fizetésüket – a magyar adófizetők pénzéből. Bizonyos jogi lépések már folyamatban vannak ez ügyben. Az Amerikai Külügyminisztériummal és a külföldi sajtóval is kapcsolatban állunk, készen arra, hogy a törvény által érvényesítsük jogainkat, ha nem születik megoldás a nagyon közeli jövőben.

– *Egyedülálló az a nemzeti és nemzetközi civil összefogás, amely a film létrejöttét és bemutatását (mozi, televízió, DVD, iskolai és társadalmi forgalmazás) kontinensektől független övezi. A hivatalos Magyarország miért nem tud erre egyetlen lehetséges és megnyugtató választ adni? A lyukas zászló lesz a 21. század „A tanú”-ja?*

– Feltehetően a hivatalos Magyarország nem azonos vagy nem azonosul a nemzet érdekével. Nem új keletű jelenség, de a „rendszerátalakítás” után többre számítottak az emberek és a művészek is.

– *Miért nem magyar film A lyukas zászló? Holott magyar a témája, helynevei, helyszínei, szimbólumai, alkotói, szereplői és részlegesen nyelve is. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Filmirodája „magyar filmalkotás”-nak minősítette; a párizsi és a lengyel bemutatókon is így tekintették.*

– Ízig-vérig, minden lényeges vonatkozásban magyar a film – ezt három év hercehurca után még Magyarországon is elismerték. Ha Romániában vagy Szlovákiában készült volna hasonló nemzeti témájú produkció, azt az illető államok feltétlenül magukévá tették volna egy nano-másodpercen belül, sőt kötelező tananyag lenne. De ami más népeknél természetes nemzeti érdek, nálunk az sem működik. Úgy tűnik, túl sok a belső ellenerő, amely szabotálja a nemzeti érdekelt-ségű törekvéseket.

– *2011. március 31-én levelet küldött utolsó erőfeszítésként a nemzetközi paramétereknek is megfelelő magyar fordítás és a forgalmazás dolgában a Nemzeti Erőforrás Minisztérium Mozgóképművészeti Főosztályához. 13 pontban foglalta össze a bemutatási kötelezettség kritériumait. Elképzelhetőnek tartott egy premiert 2011. október 23-án, az 55. évfordulón, Budapesten, az Uránia Nemzeti Filmszínházban. Nemleges válasz esetén kérte a részletes indoklást az elmaradás okairól. Vajon 1956. 56. évfordulóján is száműzött, hazájából kitiltott film lesz A lyukas zászló? Kinek a ságyene ez? Kit terhel a felelősség?*

– Öt hónap után érkezett válasz, így sikeresen lekéstük immáron az 55. évfordulót is! A levélben biztosítottak minket az erkölcsi támogatásukról. Ettől teljesen lázba jöttünk... Továbbá említettek lehetséges jövőbeli támogatást is, de ahogy Petőfi írta találóan: „A beszéd akármilyen szép, csak beszéd, és [még] nem tett.” Az évek folyamán sok mindenkit megkerestem, rengeteg emberrel tárgyaltam a Kultúr-, Oktatásügyi- és Külügyminisztériumból, a film támogatását és/vagy for-

galmazását illetően (Orbán Viktor miniszterelnök; Szócs Géza, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium Kulturális Államtitkára; Martonyi János, a Magyar Köztársaság Külügyminisztere; Bokor Balázs Los Angeles-i főkonzul; Magyar Bálint; Hiller István volt kultuszminiszter; Bogyai Katalin; Rainer M. János és az 1956-os Intézet; Németh Zsolt; Horn Gábor; Víg József osztályvezető, Külügyminisztérium; Magyar Történelmi Filmkuratórium; Sólyom László volt köztársasági elnök; Göncz Kinga volt külügyminiszter; Somogyi Ferenc amerikai nagykövet; Szajda Szilárd főosztályvezető, Magyar Parlament Miniszterelnöki Hivatal; Vass Lajos államtitkár, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium; Foktoi János; Mécs Imre volt országgyűlési képviselő; Martha Schneider, Orsós Jakab László, a New York-i Kulturális Intézet igazgatója; Kálnoki-Gyöngyössy Márton helyettes államtitkár, Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Mozgóképművészeti Főosztály stb.) – kézzelfogható eredmény nélkül. Döntse el az olvasó, hogy felelősek-e ezek az emberek? Az USA nyugati partján élő magyarok közötti terjesztés elmaradásaért elsősorban a Los Angeles-i konzulátus vezetése a felelős, hiszen még annyit sem tettek meg, hogy a Facebook oldalukon tájékoztassák a vetítésekről a honfitársainkat.

– *Milyennek látja a magyar kultúra helyzetét a mai Magyarországon? Egy ilyen hitelvesztés, amely által a lyukas zászló a kulturális diplomácia szigorú megítélése alá került, nem befolyásol-e negatívan más területeket?*

– Nem hinnem, hogy a film szigorú vagy bármilyen megítélés alá került volna. Hanyagságról, tunyaságról és az illetékesek döntésképtelenségéről van szó. Bár nem ismerem teljességében a kultúrhatalmi-pénzügyi összefonódásokat, de kizártnak tartom, hogy az ilyen életképtelen viselkedés ne befolyásolna negatívan más területeket is.

– *Az ön filmje mindent megtett, hogy a magyarokról ne egy „idült pesszimista” vagy „lovagló betyár” ideálképét rajzolja meg a konzum-nagyvilágnak, hanem a 20. század hőstét, aki szembeszállt a Gonosszal, bár tudta, hogy egyedül marad akaratával, mint addig is annyiszor!*

– Így igaz! Ügyeltem a tárgyilagosságra, és a film egyik ki nem mondott célja volt, hogy segítse a külföldet abban, hogy hiteles képet kapjon a magyar emberek szabadságszeretetéről és áldozatkészségéről.

– *Mit jelent ma Hollywoodban a magyar identitás Latinovits Zoltán rokonnaként? A Heves Megyei Hírlap 1999. szeptembe elsejei számában erről így nyilatkozik: „Akaraterőt és dacot... büszkeséget [...], mert itthon elutasítottak, és az álmodat mindenképpen valóra akartam váltani.” Ma is vallja ezt?*

– Művészi hitvallásom változatlan, hiszek abban, hogy az igazi tehetség előbb-utóbb utat tör magának. Nem én vagyok az első, sem az utolsó, aki úgy döntött, hogy a kicsinyes bozótharcok és protekcionizmus helyett a szabad művészi kibontakozást elősegítő környezetben valósítja meg önmagát.

A lyukas zászló fesztiváldíjai:

- Mérföldkő Szelekció (Amerikai Film Intézet), 2007.
- Arany Filmtekerecs-díj (Legjobb Operatőr Kovács László és Honti Zoltán), Tiburon, 2008.
- Közönségdíj 3. hely (Legjobb Dokumentumfilm), Indianapolis, 2008.
- Legjobb Film-díj, Minneapolis, St. Paul, 2008.
- HD Filmfesztivál (Fődíj), Beverly Hills, 2008.
- Arany Sas Díj (Legjobb Független Dokumentumfilm), Washington, 2009.
- III. Slow Filmfesztivál (Eger Város Különdíja, az Agria Televízió Különdíja, Eger MJV Önkormányzatának Különdíja), Eger, 2009. július 31.

